

TERESA CAMPS

NOTES I DADES PER A UN
ESTUDI INICIAL
DE L'ACTIVITAT PERFORMANCE
A CATALUNYA

Performance, o bé *acció*? Deixem per als socio-lingüistes la tasca d'aclarir quin és el terme just que correspon emprar en els casos que, com ja és força freqüent en la pràctica artística, tant la paternitat del fet com la seva designació, ens són completament foranis. El temps ho esbrinarà.

Paraules sovint emprades indistintament a casa nostra amb la mateixa intenció, que acceptada ja en termes genèrics, s'aproxima al sentit d'actuació. En aquest sentit global, podríem emprar-la aquí.

En un context com el nostre, dominat quasi exclusivament per la pràctica pictòrica, qualsevol esforç per plantejar un suport diferenciat, estableix notables desproporcions entre l'energia emprada i l'evidència dels resultats. Aquest text no es vol referir a l'anotació d'aquests esforços, sinó al registre i constatació d'una organització positiva, i àdhuc matisada, que té en les coordenades espai-temps el marc significatiu i que al·ludeix a la relació Art-Vida com a relació bàsica.

Les referències conceptuals i formals i el joc de les possibilitats són, a casa nostra, completament forànies: hem de vincular les realitzacions locals (concerts-acció, les festes i cerimònies, les accions i les *performances*) a experiències probades més enllà de la frontera dels Pirineus i, més concretament, a l'existència del grup FLUXUS.

Amb la prudència necessària, penso que els primers contactes efectius de Catalunya envers una possibilitat real de renovació dels suports, venen de l'inici de la dècada dels seixanta i de la mà dels músics.

Juan Hidalgo i Walter Marchetti, aleshores encara no grup ZAJ, participen en un cicle de concerts *Música Abierta*, organitzat pel Club 49 de Barcelona, a la Capella de Santa Àgata la temporada 1959-60; el seu concert, per a dos pianos, incloïa una acció. Després, Juan Hidalgo va fer concerts-acció dins un programa de Ràdio Barcelona. Juan Hidalgo havia estat alumne de John Cage a Darmstad l'any 1958; iniciaren aleshores amistat i col·laboració. Mestres Quadreny, vinculat al Club 49, va continuar en l'organització d'aquests cicles, presentant ell mateix els seus treballs de música-acció a Barcelona, en col·laboració amb el poeta Joan Brossa, a partir de 1960.

El que em sembla segon element important, la poesia visual, com a factor dinamitzador de noves possibilitats expressives, ha estat, sobretot de la mà del poeta Brossa, un estimul permanent, i ha obtingut un lloc important en el conjunt de treballs que apleguem en aquest text. Segon el meu criteri, però, l'artisticitat com a element definitori i definitiu, pertany

netament a les obres dels artistes plàstics, que van assumir el doble risc de la ruptura del suport emplaçant-hi el seu cos, i al mateix temps, la introducció de tots els elements formals, visuals i significatius en què es mouen les arts plàstiques. L'artista alemany Wolf Vostell, vinculat per moltes raons a l'activitat artística espanyola, creà la seva fórmula Art=Vida, Vida=Art, l'any 1961, i un any més tard és cofundador del grup FLUXUS alemany a Wiesbaden. El 1962 el trobem a Barcelona invitant al públic a ...*escriure, esborrar, arrencar i pintar a sobre del seu «Decollage»*, exposat al Saló de Maig.

Podem pensar que es tracta d'un joc de coincidències que es van consolidar en una intensa i llarga col·laboració del músic Mestres Quadreny i el poeta Brossa, al llarg de la dècada dels seixanta. Cal, però, tenir en compte l'existència d'un ambient molt receptiu a tota forma de renovació o revolta personal contra l'obsolet, sovint coercitiu i molt normalment grisós i mediocre panorama cultural català d'aquell moment. Afegim-hi sense por l'aclaparador protagonisme de la pràctica pictòrica, l'única considerada com a possible en el panorama artístic, així com una positiva voluntat de provocació, de fer tronollar l'ensopit panorama de la cultura local.

La renovació en la poesia i la música evidencien les possibilitats d'utilització del concepte «temps» com a suport, del «marc-espai» de la representació com a «espai», d'usar un tema, no necessàriament literari com a argument de l'acció, però especialment, la voluntat de desenvolupar aquests factors de manera directa, en presència del públic. Els ingredients de la *performance* ja estan doncs assajats en la seva versió inicial a Catalunya, de manera paral·lela al trajecte de FLUXUS Internacional.

A l'esmentada necessitat de renovació, cal afegir-hi la realitat, ja esdevinguda tradició entre els artistes catalans, d'emmirallar-se i incloure's en la dinàmica evolutiva dels corrents internacionals. No és el lloc de valorar-ne les aportacions, com tampoc, la seva possible traducció mimètica. El caràcter viatger dels artistes, els contactes amb nuclis creatius de primera fila, com París i Nova York, i sovint les perllongades estades fora de Catalunya, els hi ha permès, no ja uns aclariments teòrics, sinó també la possibilitat real de dur a terme obres renovadores dins d'un ambient favorable.

Cerimonials, festes o, si es vol, la possibilitat d'incloure aquestes manifestacions a la trajectòria plàstica, sota la iniciativa i programació d'un artista, han esdevingut una pràctica sovintejada a Catalunya, des del moment que els artistes ca-

talans a París primer, i després arreu, n'han fet una pràctica personal. En cap moment hem de confondre aquesta pràctica amb el concepte d'«acció», prou generalitzat també a Catalunya, o el més específic de *performance*, escassament prodigat entre nosaltres.

Una valoració de l'activitat *performance* a Catalunya manifesta una clara predilecció per la posició estètica, des d'un punt de vista formal i també de mitjans i continguts; molts més que una posició ètica, o crítica si ho relacionem amb treballs de molts *performers*. No sembla que els nostres artistes s'hagin decantat cap a postures crítiques (tret d'algun cas) en la línia sociològica o antropològica, ni cap a introspeccions de caire psicoanalític o terapèutic d'alliberament de memòries personals: ni els cerimonials, ni les festes ni els *happenings* ni tampoc els treballs personals han inclòs elements de referència puntual al procés socio-cultural català. Forma, contingut, aspecte, desenvolupament, han respost més al caràcter lúdic que a la conscienciació o motivació instrumentalitzada per causes alienes a la felicitat artística. Lluny de nosaltres es troba el radicalisme i la provocació àdhuc irònica, en què artistes com Beuys, Vostell o Nitsch han portat a terme les seves pràctiques habituals.

Curiosament, aquella vessant analitzadora i introspectiva del propi jo de l'artista, i per això mateix exterioritzable en forma de *performance* mostradora de potencialitats vitals o anímiques, i tan grata als artistes nord-americans, tampoc ha trobat el seu lloc a Catalunya: normalment, els artistes catalans que ho han practicat, ho han fet als Estats Units.

Un cop d'ull a la cronologia que acompanya aquestes notes posa en evidència no tant els trets definitoris i/o comuns del que podria ser un art de l'acció a Catalunya, sinó solament una orientació envers aquesta formulació, no com a pràctica exclusiva, sinó com a recurs i voluntat de molts artistes que han optat per la conducta pluridisciplinar. Punt i apart mereixeran aquells que l'han tractada de manera preferent, als que vertaderament podem anomenar *performers*.

La dècada dels anys setanta registra un important increment de l'art de l'acció, traduït en la insistència i en la qualitat de treballs sustentats pel cos o la intervenció de l'artista. Podem avançar que en l'actual dècada, encara no closa, hem vist un important retorn als suports tradicionals, i pel que fa als treballs d'acció i *performance*, una continuïtat més selectiva, divulgadora i especialitzada.

Pel que fa a l'evolució registrable, i tenint en compte que no sempre es tracta d'una opció exclusiva per als artistes que

l'han practicat, es fa sensible al llarg d'aquestes dues dècades una doble direcció: per als artistes plàstics, el pas clarificador del garbuix de pràctiques incloses sota el denominador comú d'art conceptual cap a l'especialització, i més concretament, la subtil evolució del *body-art* a la *performance*; per als artistes procedents d'altres activitats, com la música, la poesia visual, l'espectacle o la dansa, l'art de l'acció o la *performance* s'han mantingut en una constant perpetuada i relacionada amb d'altres treballs dels mateixos creadors, en paral·lela evolució a la dinàmica personal de cada u. En arribar a la dècada dels anys vuitanta, molts artistes ja han definit les seves posicions: per a molts, ja és un capítol tancat, mentre que els que n'han fet pràctica específica, busquen recursos que desplacin de la *performance* la seva inicial posició provocadora i la presència directa de l'artista vers un plantejament en què el grau de complexitat dels elements i la sofisticació dels mitjans, redueix l'agressivitat i situa l'acció en un context preferentment artístic.

Convé precisar que l'activitat conceptual venia recolzada pel Grup de Treball, a la nòmina del qual hi eren gairebé tots els artistes proposadors i realitzadors d'accions. El caràcter d'aquest grup fortament radicalitzat en termes ideològics i de la pràctica artística va reforçar, potenciar, recolzar, dotar de continguts teòrics i divulgar l'existència de les pràctiques alternatives a Catalunya, de manera que les manifestacions col·lectives més importants d'aquest grup s'il·lustraven amb accions directes dels artistes membres. Crec, però, que hi ha un punt de confusió que cal matisar: fruit de les circumstàncies i havent adoptat voluntàriament una posició de confrontació ideològica i socio-cultural, es fa difícil saber si, tal vegada en altres circumstàncies més normalitzadores, s'hauria produït una intensitat i una unitat de pràctiques artístiques a casa nostra: la ruptura dels suports tradicionals, usada com emblema de confrontació. Sigui com sigui, el fet és que molts d'aquests artistes no varen abandonar la pràctica dita alternativa, i tant a Nova York com a Barcelona, hi han aprofundit buscant-hi la seva dimensió personal.

Dins encara de la primera meitat de la dècada dels setanta, en què el protagonisme és gairebé exclusiu del grup de Treball, —organitzador de les accions de Vilanova de la Roca, de la participació no demanada a la Documenta de Kassel de 1972, de les sessions informatives de Banyoles, Terrassa, Tarragona, Madrid i del Col·legi d'Arquitectes de Barcelona—, diverses iniciatives, gairebé plataformes d'actuació (Galeria Aquitània, Escola Eina, Col·legi d'Arquitectes de Barcelona),

preparen el terreny a realitzacions més perfilades i acceptades que es desenvolupen en la segona meitat, de la dècada, al mateix temps que la retirada de l'escena del Grup de Treball, l'adveniment del canvi democràtic i la represa de la pintura. Entre 1974 i 1980 es donen, al meu entendre, les realitzacions més específiques de l'art de la *performance* a Catalunya. La dècada següent veurà concrecions importants, però de forma netament individualitzada.

Malgrat que els pressupostos són els mateixos (temps, espai, tema, escenari, presència de l'artista-autor) en l'actuació dels nostres artistes es fa evident el conreu de possibilitats diferenciades. Em referiré només als artistes que han adoptat aquesta activitat com a referència o exclusiva en alguna fase de la seva trajectòria.

Amb un punt de partida netament literari (*El que sí puc dir és que l'estil és important, i que la base del meu estil és totalment literària...*), l'obra de Carlos Pazos, netament emmarcada entre 1974 («Models d'escultura») i 1980 («Bonjour melancolia») gira entorn d'ell mateix: el seu cos, degudament transformat, substitueix l'aparença per una essència manllevada d'imatges, temes i situacions que només requereixen la invocació de la presència física de l'autor, àdhuc sense paraules. El treball de Pazos és, tal vegada, el més subtil i elegant ús de la personalitat individual, escèpticament i voluntària allunyat de tota adscripció o tendència. Els records com a vivències intransferibles però visualitzables, els desitjos personals i col·lectius que alimenten la vanitat humana, sempre inconforme amb la seva aparença i l'ús d'una precisió tècnica que no descuida cap detall, fan verosímil en l'artista la identificació personificada de models inassequibles. L'any 1980, Carlos Pazos va creure que aquesta fase de la seva trajectòria era closa.

Al llarg de quinze anys, el treball de Jordi Benito es manté en la seva primera opció: ell mateix, «víctima i botxí» es presenta davant un públic que el veu nu i ferint-se, marcant-se, auto-lesionant-se... l'artista critica l'entorn, usa la violència, lluita contra l'estatus, es rebel·la contra un determinat ordre, allibera els trets animals del fons de les consciències, provoca o incita, dóna peu al crit, al refús i a l'acceptació sense condicions,... bruixot guaridor coneixedor d'obscures fòrmules redemptòries per a les immolacions... (Manel Clot, 1984).

L'entorn que prèviament estableix, és ple d'objectes, eines i símbols que esperen la seva presència per a transformar-se en co-protagonistes de l'acció violenta de l'artista. Un cop acabada la *performance*, els seus rastres, com a resultats eloqüents,

restaran ocupant l'escena i les coses, fent memòria d'un pas ir-repetible.

De l'austeritat inicial basada en la nuesa del cos, el seu reconeixement i l'inici de relació del cos amb la resistència de la matèria física, accions emmarcables dins el *body-art*, el treball de Benito evoluciona cercant graus de més complexitat: mica a mica, els símbols, determinats objectes, els animals vius disposats al sacrifici, determinats colors i referències, determinats sons, han anat configurant un cerimonial amb escenografia i ritual propis on l'artista és l'únic executant. Malgrat la substantivització dels ritus i els gests de l'artista, la necessitat de la confrontació viscuda i presentada en forma real, és la mateixa des dels primers treballs amb el propi cos, que daten del 1971.

L'èmfasi de l'obra de Pere Noguera és el procés en la realització de l'obra que requereix la presència de l'artista com a conductor inequívoc d'aquest procés de transformació de la matèria, normalment, l'ocultació o destrucció de l'objecte-fang a través de l'acció o l'aigua manejada per l'artista. «La relació entre la meua obra i la *performance* resideix en el fet que en les meves peces intervenen diferents nivells d'accions. Accions naturals pròximes als materials utilitzats, i accions provocades sobre l'espai i els objectes en funció del contingut de l'obra... La relació entre les accions que es produeixen a cada peça i la *performance* és diferent segons si decideixo ensenyar la instal·lació acabada o bé més m'estimo accentuar l'ocupació i l'alliberació progressiva d'un espai, o bé insistir en el procés de l'execució de les peces, o bé modificar-les en el curs de l'exposició.» (ELAC, 1981).

Es pot afirmar que les *performances* d'Àngels Ribé coincideixen amb la seva estada als Estats Units entre 1973 i 1977. Es situen també en un context específicament americà: el subjecte és analitzat i afirmat a través de l'exteriorització dels seus fantasmes. Les accions resultants són aleshores molt personals perquè es basen en vivències, records i interpretacions personals de l'entorn immediat. L'artista invita l'espectador a una lectura poètica de l'espai i el temps, encara que es tracti de temps i espais que només pertanyen a l'artista, i dels que ella en constitueix la referència física única i necessària: actua de conductor de l'experiència sensible de l'espectador a través de la seva acció.

En un context similar, però més radicalitzat en els plantejaments, el treball de Francesc Torres, situat entre 1974 i 1975, acudeix a la introspecció, al comportament, a la pròpia expe-

Àngels Ribé, *Contant-me els dits o la feina que cal acabar*, Nova York, 1977.

Pedro Garhel/Rosa Galindo, *OK, OK*, 1983.

Jordi Benito, *Baiard, Jaç, Impacient, Opus I*, Simposium International d'Art-Performance, Lió, 1981.

Carlos Pazos, *Bonjour melancolia*, 1980 i *El terra en flames*, Centre Pompidou, París 1978.

riència de la infantesa i l'adolescència en la recerca de la pròpia identitat, tot exterioritzant —gairebé seria més exacte dir, expulsant— els fantasmes en l'intent d'aconseguir l'alliberament de ritus socials i culturals imposats en els fràgils moments dels primers anys de la vida. Realitzades als Estats Units (Chicago i Nova York), les experiències de l'art del comportament van ser enregistrades en vídeo i, juntament amb d'altres records de l'artista, han anat elaborant un cos de memòria personal que s'enllaça progressivament amb el rastreig dels orígens personals i col·lectius de la humanitat. Seria massa simplificador dir que aquests registres van de l'anàlisi psicoanalítica a l'antropologia social, doncs sovint han format part d'un complex més diversificat presentat en forma d'instal·lació.

Podria semblar que l'art de l'acció i la *performance*, si bé no són una proposta d'arrel catalana, només han estat conreades a Catalunya, però la informació que tenim del seu desenvolupament i pràctica actual a la resta de l'Estat, ens porten a la conclusió que ha estat una activitat practicada de forma desigual, discontinua i dispersa, fins al punt que no es poden establir paral·lels de continuïtat, quantitat o estil amb el desenvolupament català. No podem dir que es tracti d'una pràctica desconeguda, especialment a Madrid, o per descobrir; senzillament, però, sembla que ja ha fet tard i que no ha disposat ni del context favorable, ni de suport teòric adient ni tampoc d'importants estímuls per als seus possibles conreadors.

Amb tot, és gràcies a la voluntat de renovació formal de músics i poetes que es manté un caliu favorable encara que discontinu per a la *performance* a Catalunya. La relació significativa és més aviat curta: el punt de partida segueix essent la creació i presència de ZAJ (els músics Juan Hidalgo, Ramon Barce, Walter Marchetti i més tard, Esther Ferrer) que el 1964, el dia 19 de novembre, van anunciar la seva primera acció «retro-activa»; dos dies més tard van fer el primer concert ZAJ. De la mà dels músics s'apadrina l'important certamen *Encuentros*, realitzat a Pamplona l'any 1972, que va aplegar el bo i millor dels artistes alternatius, tant els nacionals com els internacionals. I més tard, el músic Llorenç Barber potenciarà, des del marc de la Universitat Complutense de Madrid, fins a sis festivals de la *Libre Expresión Sonora*, on al costat de peces estrictament musicals, els concerts-acció i la veu com l'element més abstracte de l'acte humà, al mateix temps que sonor, van tenir un espai lliurat a la creació basada en les coordenades temps-espai i en la presència de l'interpret-autor.

Des de la poesia visual, dos noms: Ricardo Cristóbal, en un breu parèntesi de 1976 a 1977, i Valcárcel Medina, amb una pràctica més diversificada i continuada que contempla treballs urbans i propostes de comunicació verbal o escrita, en la trajectòria iniciada el 1973 i perllongada de manera discontinua fins al 1983.

Del món de la plàstica, però visiblement pròxim a ZAJ en propostes tipus *event*, Nacho Criado ha treballat les instal·lacions, els objectes i la *performance* indistintament. Més especialitzat, David Nebreda, va iniciar els seus treballs personals a la via pública, als transports urbans com a mitjà de comunicació amb el món exterior, com a sortida personal a un aïllament continuat; un cop comprovada la deficiència comunicativa del món exterior, va retornar a la situació anterior, però acompanyat exclusivament d'una càmera fotogràfica que serveix per autofotografiar-lo en situacions i posicions diverses. Aquests treballs, agrupats sota el versàtil nom de «Actividad directa, indirecta, provisional e incompleta» varen ser mostrats per primera vegada l'any 1983.

Des de la plataforma de la fotografia i també de manera discontinua, Paz Muro, a mig camí entre la posició crítica i la ironia, ha realitzat algunes *performances*.

La personalitat més ferma, seriosa i evolutiva, és sens dubte l'artista canari afincat a Madrid, Pedro Garhel. «Escultures vivas» es deien les seves primeres obres presentades a Madrid l'any 1977. Despullades de la seva connotació plàstica per a passar al terreny de l'exteriorització personal, els seus protagonistes, Pedro Garhel i Rosa Galindo els hi van donar forma d'acció emmarcant la *performance* en un espai definit per la llum. Buscant un major grau de complexitat, han creat «Depósito dental», nom genèric d'una actuació «multimèdia» en que el cos, el so, la veu i la llum actuen simultàniament modificant l'espai. Pedro Garhel és la primera i única persona d'aquest país que ja crea i impulsa un espai especialitzat en la presentació de *performances* i accions pluridisciplinars. La presència i l'eficàcia d'aquest espai especialitzat, ha generat i motivat treballs de joves artistes com Francisco Felipe i el Grup Leona, que prodiguen les seves experiències en camí decidit envers l'aprofundiment de la relació físico-psíquica del seu propi cos amb materials carregats de continguts simbòlics (terra, talc, bruc) i l'explicació de vivències personals amb llenguatges críptics tot manipulant materials diversos.

Aquest fet mostra com a Catalunya la trajectòria de l'art de l'acció es troba en un camí madur i aconpleert, mentre que

tot fa pensar que assistim a un desvetllament positiu i renovat d'aquestes pràctiques a Madrid en mans d'artistes d'una generació recentment arribada a l'experiència plàstica.

Citació breu però obligada: els joves artistes Xavier Morquillas, de Bilbao, i Melquíades Alvarez, de Gijón, incorporats a la pràctica de la *performance*, simultanejada amb treballs d'instal·lació i escultura, ja en la dècada actual.

Tres noms que encara podrien inscriure's en terrenys professionalitzats i, per tant, generar confusió: Cesc Gelabert, al món de la dansa contemporània, Albert Vidal, al del teatre i la Fura dels Baus al de l'espectacle total. Els seus treballs ultrapassen els límits de les professions esmentades, però es mantenen en un terreny d'adscripció encara difícil: el curt marge entre la representació i l'acció, tan curt de vegades, que en determinats moments desapareix el dubte a favor de la concreció i del resultat plàstic.

Tal vegada perquè la *performance* es basa en el joc de coordenades temps-espai i en la materialització d'un tema per l'acció directe del seu autor, ha trobat en la música un terreny de perfecta continuïtat i desenvolupament; sense l'intermediari de la càrrega cultural i fixadora que arrossega la pràctica artística tradicional, ni la mediatització de l'objecte, lliure de connotacions formals, la realitat sonora, minimalista d'ella mateixa, abstracció total, es fa i discorre en el temps i l'espai en la més eficaç comunicació amb l'espectador. No vull dir amb aquest comentari que la *performance* sigui una pràctica artística acabada, sinó que sovint resulta molt difícil la seva justa ubicació. Potser en aquest moment, ja acceptada des del punt de vista de la pràctica artística tradicional, li caldrà iniciar de nou un procés de recerca per a evitar repeticions, amaneraments i altres vicis. Per molt que a Catalunya l'hem tastat i assaborit d'una manera no extensiva, sinó precisa i suficient, potser el seu pas ja ha deixat la seva consciència i, per tant, inicia el camí de la seva inclusió en la Història. Aquestes notes han volgut ser una primera fixació.

TERESA CAMPS

CRONOLOGIA

- 1959-60 «Música Abierta». Concert-acció de Juan Hidalgo i Walter Marchetti. Capella Sta. Àgata. Barcelona.
- 1960 21 i 27 setembre. Gallots. Accions a la plaça de Catalunya.
- 1960 Joan Brossa/Mestres Quadreny. *Opera 60*. Concert acció.
- 1962 Joan Brossa. *Gran Guinyol*. Acció-espectacle. *Aquí al bosc*. Acció-espectacle. Concebudes en 1947.
- 1962 Wolf Vostell. *Decollage*. Saló de Maig. Barcelona.
- 1964 Joan Brossa/Mestres Quadreny. *Concert per a representar*.
- 1965 Joan Brossa/Mestres Quadreny. *Conversa*. Concert acció.
- 1966 Joan Brossa/Mestres Quadreny. *Tríptic carnavalesc*. Concert acció.
- 1966 26 de febrer. Gonçal Sobre. *Happening*. Sala Santmartí. Poble Nou. Barcelona.
- 1967 Xifra. *La cólera de Arman llega hasta el final*. Cerimonial. París.
- 1968 Carles Santos/Joan Brossa. *Concert irregular*. St. Paul de Vence, Barcelona, Nova York.
- 1969 Miralda, Rabascall, Selz, Xifra. *Noir, mauve & barbe à Papa*. American Center, París.
- 1969 Miralda, Rabascall, Selz, Xifra. *Memorial*. Verderonne. França.
- 1969 Miralda, Rabascall, Selz, Xifra. *Rituel Blanc*. Saint Moritz. Suïssa.
- 1969 Àngels Ribé. *Accions al Parc*, París.
- 1970 Àngel Jové. *After*. Acció-film. Col. Arquitectes. Barcelona.
- 1970 Josep M. Berenguer. *Celebració de la seva mort*, documentació. Barcelona.
- 1970 Miralda, Rabascall, Selz, Xifra. *Fetè en blanc*. Verderonne. Centre Artistique. França.
- 1971 Formes al Carrer. Galeria Aquitània. Barcelona.
- 1971 27-28 octubre. Antoni Muntadas. *Homenatge a Picasso*. Rambles, c/Urgell, c/Consell de Cent. Expositat a Galeria Aquitània. Barcelona.
- 1971 1-6 febrer. Josep M. Berdaguer. *Abierto*. Galeria Aquitània. Barcelona.
- 1971 Sílvia Govern. *Espai s amb un home viu*. Galeria Aquitània. Barcelona.
- 1971 Jordi Benito. *Art al carrer*. Porxada de Granollers.

- 1971 Benet Rossell. *Glaçons, sabata i calidoscopi*. Festival de Kürten. Alemanya.
- 1971 Arranz Bravo/Bartolozzi. *Comida sangrienta*. ADLAN. Col·legi d'Arquitectes de Barcelona.
- 1972 Gener. Antoni Muntadas. *Experiència nº 5*. Escola EINA, Barcelona.
- 1972 Gener. Lluís Utrilla. *Laberint Grotesc*. Barcelona.
- 1972 Març. Antoni Muntadas. *Localització Bosses*. Nova York.
- 1972 Abril. Antoni Muntadas. *Acció Bosses*. Wall Street, Nova York.
- 1972 Abril. Antoni Muntadas. *West Side*. Nova York.
- 1972 17, 18, 19 Juliol. Vilanova de la Roca. *1219 m³*. Participen: F. Abad, A. Muntadas, J. Benito, R. Llimós, M. Cunyat, F. Garcia-Sevilla, A. Corazón, C. Pazos, J. Ponsatí.
- 1972 Agost. «4 x umformung». Muntadas, Llimós, Benito, Abad. Documenta 5. Kassel 72.
- 1972 17, 18, 19 Agost. Vilanova de la Roca. *1219 m³*. A. Fingerhut, Manuel Rovira, Olga Pijuan, Jaume Sans, Angels Ribé, Carles Santos.
- 1972 Agost. Antoni Muntadas. *Reconeixement del cos*. Barcelona. Presentat també a Duseldorf, Londres i Buenos Aires.
- 1972 Novembre. Lluís Utrilla. *Experiència tàctil*. Escola EINA. Barcelona.
- 1972 Antoni Muntadas. *Pianos tàctils*. Nova York.
- 1972 Sant Llorenç de Munt. *Comprovar un paisatge*. F. Abad.
- 1972 Sant Llorenç Savall. *Delimitació d'un espai*. F. Abad.
- 1972 Antoni Muntadas. *Vacuflex 3*. Col·laboració de Gonzalo Mezza. ICSID. Cala Sant Miquel. Eivissa.
- 1972 Antoni Muntadas. *Sensorial way*. 85 Franklin Street. Nova York.
- 1972 Encuentros Pamplona. Participen: Antoni Muntadas. Robert Llimós. Jordi Benito.
- 1972 Jordi Benito. *Assaig de pre-descoberta de Fregoli a Barcelona*. Església de St. Francesc. Granollers.
- 1972 Jordi Benito. *Descoberta Fregoli*. Carrer Brusi. Barcelona.
- 1972 Jordi Cerdà. *Acció-homenatge a Fluxus*. Terrassa. (en equip).
- 1972 Francesc Torres. *Euclides i els coloms*. Barcelona.
- 1972 Àngels Ribé. *Tres punts*. Barcelona.
- 1972 Jordi Benito. *Cos-acció*. Galeria Aquitània. Barcelona.
- 1972 Jordi Benito. *Acció-Transformació*. Associació del Personal de CPVE. Barcelona.

- 1973 Març-abril. TRA 73. Col·legi d'Arquitectes de Barcelona. Participen: Jordi Benito, Olga Pijuan, Lluís Utrilla, Carlos Pazos.
- 1973 Francesc Torres. *Elemental consideracions*. Chicago.
- 1973 Informació d'Art Concepte 1973. Llotja del Tint. Banyoles. Participen: Jordi Benito, Francesc Abad, Antoni Muntadas, García Sevilla, Carles Santos, Simón Marchan, Alberto Corazón, Alicia Fingerhut, Olga Pijuan, Manel Rovira, Dorothee Selz, J. Carbó/M. Costa, Carlos Pazos.
- 1973 Francesc Abad. *Rastre*. Castelldefels.
- 1973 Cinquena Universitat Catalana d'Estiu. Prada de Conflent. Seminari d'Art. Participen: Grup de Treball, J. Benito.
- 1973 Frederic Amat. *Acció Zero*. Amb Cesc Gelabert. Palau de Congressos, Barcelona. 1977 Madrid, Barcelona; 1978 Mèxic; 1979 Nova York.
- 1973 Octubre. Fina Miralles. *Vol de coloms*. Sala Vinçon. Barcelona.
- 1973 Informació d'Art. Terrassa. Participa: Francesc Abad.
- 1973 Grup de Treball. *Recorreguts*.
- 1973 *Alrededor del árbol*. Escola EINA. Barcelona.
- 1973 Jordi Vallés. *Experiència de comunicació*. Setmana Cultural de Graus.
- 1973 Angels Ribé. *Studio Works*. Chicago.
- 1973 Jordi Benito. *Peso de un cuerpo; volumen de un cuerpo; reacción de un cuerpo: contra una pared, contra el agua, contra una cortina de fuego*.
- 1973 Fina Miralles. *Dona arbre*, de la sèrie *Traslacions*.
- 1973 Març. Olga L. Pijuan. *Documentació-instal·lació*. Associació Personal CPVE. Barcelona.
- 1974 Febrer-març. Nuevos Comportamientos Artísticos. Col·legi d'Arquitectes de Barcelona. Tim Ulrichs.
- 1974 Març. Nuevos Comportamientos Artísticos. Madrid. Grup de treball: documentació gràfica i audio-visual d'accions o peces corporals d'alguns dels seus membres.
- 1974 23 de maig. Arranz Brazo-Bartolozzi. *Granollers Happening*.
- 1974 27 maig-2 juny. Mataró *Dies Oberts*. Jordi Vallés.
- 1974 Francesc Torres. *Image's identity*. Video 30'.
- 1974 Francesc Torres. *An attempt to charge thing, after the fact*.
- 1974 Francesc Torres. *Behaving*. Vehicule Art. Montreal. Canadà.
- 1974 Angels Ribé. *Video Performance*. Vehicule Gallery. Montreal. Canadà.

- 1974 Angels Ribé. *Real-realreal-false*. N.A.M.E. Gallery. Chicago.
- 1974 Angels Ribé. *Acció*. Festival of Nova York. Sea Stadium. Nova York.
- 1974 18 agost. Salvador Dalí. *Alta Mongolia*. Happening. Porxada de Granollers.
- 1974 Fina Miralles. *Relacions*. Documentació presentada a Sala Tres de Granollers en març de 1975.
- 1974 Juny. *Què fer?* Sala Vinçon. Barcelona. Participen: Carlos Pazos, Fina Miralles.
- 1974 Jordi Cerdà. *Conferència muda*. Colegio Mayor Ilerdense. Barcelona.
- 1975 Francesc Torres. *Psicokinesis*. Vídeo Performance. M.O.C.A. Chicago.
- 1975 Francesc Torres. *Drawing Piece*. Vídeo Performance M.O.C.A. Chicago.
- 1975 Febrer-març. Francesc Torres. *Coordenades personals*. 112 Greene Street. Nova York. Instal·lació " vídeo.
- 1975 Francesc Torres. *Almost like sleeping*. Instal·lació-performance. Artists Space, Nova York.
- 1975 Francesc Torres. *Bajo la mesa del comedor, mientras jugaba conmigo mismo*. Vídeo performance. Nova York.
- 1975 Angels Ribé. *Performance 1975*. Museu d'Art Contemporani. Chicago.
- 1975 Carlos Pazos. *Escultures a l'aire lliure*. Escola EINA. Barcelona.
- 1975 Carlos Pazos/Xavier Olivé. *Transcripcions del somni de Dante G. Rossetti*. Escola EINA. Barcelona.
- 1975 Carles Pujol/Manel Valls. *Transformacions*. Instal·lació-acció. Institut del Teatre. Barcelona.
- 1975 Ferran García Sevilla. *Oposicions a contraris*. Sala del Personal de la C.P.V.E. Barcelona.
- 1976 Jordi Benito. *Per matar-ho*. Museu de Mataró. *Entornament Destrucció de la pròpia imatge*. Dins el cicle *Per matar-ho*.
- 1976 6/23 octubre. Activitats. Galeria G. Barcelona. Participen: Vicens Viaplana, Carlos Pazos, Fina Miralles.
- 1976 26/28 març. I Congrés Internacional de Happenings. Granollers.
- 1976 Wolf Vostell. *Derrière l'arbre*. Happening. Organitzat per Galeria G.
- 1976 Frederic Amat. *Acció U*. Sala Vinçon. Barcelona. Paris, Grand Palais. 1977. Madrid, Galeria Juana Mordó, Barcelona, Teatre Lliure. 1979, Nova York. Cuningham Stu-

- dio, Nova York.
- 1976 Gener. F. Miralles. *Petjades*. Barcelona.
- 1976 Novembre. F. Miralles. *El triangle*. Museu d'Art de Martaró.
- 1976 Desembre. F. Miralles. *Emmascarats*. Sabadell.
- 1976-7 Xifra. *Implicacions*. Galeria G. Barcelona.
- 1976 Gener. Carlos Pazos. *Voy a hacer de mí una estrella*. Sala Vinçon. Barcelona.
- 1976 Desembre. Carlos Pazos. *No me olvides*. Sala Vinçon. Barcelona.
- 1977 Vicenç Viaplana. *Activitats de la Galeria G. Teatro Studio, Varsovia*. Museo Vostell, Malpartida.
- 1977 Carlos Pazos. *Conocerle es amarle*. Galeria G. Barcelona.
- 1977 Carlos Pazos. *No quiero ni pensarlo*. 432 E. 13 St. Apt. 13. Nova York.
- 1977 Àngels Ribé. *Works to be destroyed*. West Side Highway. Nova York. Performance.
- 1977 Desembre. Àngels Ribé. *El viatge: Primera Part. No es pot tornar*. Sala Tres. Sabadell. Acció instal·lació.
- 1977 Àngels Ribé. *Contándome los dedos, o la tarea que debe terminarse*. Performance. Nova York.
- 1977 Àngels Ribé. *Amagueu les nines, que passen els lladres*. Galeria G. Barcelona. Instal·lació acció.
- 1977 Àngels Ribé. *I demà encara plourà...* Espai 10. Fundació Miró. Barcelona.
- 1977 Carlos Pazos. *Art is delicate*. Nova York.
- 1977 Francesc Abad. *Crònica d'una situació*. Col·laboració del Grup Pravda. Terrassa.
- 1977 Joan Brossa/Mestres Quadreny. *Suite Buffa*. Concert acció. Amb C. Santos, A. Ricci. Barcelona.
- 1977 Joan Brossa/Mestres Quadreny. *Molèstia*. Barcelona.
- 1978 27 setembre-20 de novembre. *Seny i Rauxa*. Centre Georges Pompidou. Paris. Participen: Jordi Benito, Carlos Pazos.
- 1978 Frederic Amat. *Acció Oxaca*. Mèxic.
- 1978 Valcárcel Medina. *Examen*. Sala Vinçon. Barcelona.
- 1979 Cicle *Brutal Barcelona Performance*. Jordi Benito.
- 1979 1è. Simposium Internacional d'art Performance. Lyon. Participen: Jordi Benito. Jordi Cerdà. Francesc Martí Rom.
- 1980 Pere Noguera. *Prop de la terra*. Vacamorta. Girona.
- 1980 5 setembre. Jordi Benito. *B.B.P.* Capella Sta. Justa. Lliça d'Amunt.
- 1980 Carlos Pazos. *Milonga*. Barcelona.
- 1980 Carlos Pazos. *Bonjour melancolia* Galeria Ciento. Barcelona. Centre Psicoterapeútico.

- 1980 Jordi Benito. 3on. Simposium d'Art Performance. Lyon.
- 1981 Jordi Cerdà. *Nato/tanato*. Performance. Rambla de Sabadell.
- 1981 Maig, 3er. Simposium Internacional D'Art Performance de Lyon. Participen: Jordi Benito. Pere Noguera.
- 1981 25 febrer. *Brutal Barcelona Performance*. Jordi Benito. Galeria Ciento. Barcelona.
- 1981 3 febrer. Jordi Benito. *Granollers VI*. Museu de Granollers.
- 1981 F. Amat. *Correspondance*. Col·laboració de Carles Santos. Open Studio. Nova York.
- 1981 Agost. Pere Noguera. *Cap de Fava: Pot ser*. Dutexes del Pavelló d'esports. U.C.E. Prada. Performance.
- 1981 19 desembre. Francesc Martí Rom. *Acció happening. Terra seca (homenatge a Wolf Vostell)*. Casa de Cultura Sant Francesc. Granollers.
- 1981 Francesc Martí Rom. *Violència quotidiana*. Environment performance. Barcelona.
- 1981 9/10 octubre. Eduardo Polonio / Rafael Santamaria. *Dempeus/assegut/lagenollat*. Espai 10. Fundació Miró. Barcelona
- 1981 Novembre. Benet Ferrer / Jordi Cerdà. *Acció Anti OTAN*. Sabadell.
- 1981 Eugènia Balcells. Música Peter van Ripper. *Abraund*. Video performance musical.
- 1981 La Fura dels Baus. *Secreta*. Música, teatre al carrer.
- 1982 Maig. Pere Noguera. *Cru, cuit, trencat i...* Escola ILLA. Sabadell. Performance.
- 1982 20 gener. Perejaume. *Aerostàtic*. Sant Pol de Mar.
- 1982 18 novembre. Carles Santos. *Acció musical*. Cine-club Associació Enginyers. Barcelona.
- 1982 Jordi Benito. Inici de la sèrie *Assaig per l'Òpera Europa*. Performances instal·lació. (1982-1984).
- 1982 11 gener. Jordi Benito. *Vieashail/Pess*. Galeria Ciento. ARCO 82. Madrid.
- 1982 30 maig. Jordi Benito. *Romäni*. Centre Cultural Caixa de Pensions. Granollers.
- 1982 Eugènia Balcells. *Xerox music*. Performer Malcom Goldstein. Experimental Intermedia Foundation, Nova York.
- 1983 Desembre. Sis dies d'art actual. Barcelona. Participen: Pedro Garhel, Rosa Galindo. (Madrid) Inst. Nordamericana; Glòria Picazo; Hubert Bessacier (Lyon); Nicole Sauvagnac (França). Inst. Francés; Javier Maderuelo. (Madrid). Inst. Nord-americà; Marshall Reese & Nora Ligo-

- rano (USA). Inst. Nord-americà; Tim Ulrichs (Alemanya). Inst. Alemany; Nacho Criado (Madrid). *Elección/Exclusión*; Juan Hidalgo. Inst. Francés; Gabriel (Catalunya). Avda. Diagonal. Barcelona.
- 1983 La Fura dels Baus. *Accions*.
- 1983 Benet Rosell. *Une nouvelle patrie*. Deuxième Festival de la Performance. París.
- 1983 Eugènia Balcells. *Sound works*. 4º Festival de la Libre Expressió Sonora. Madrid. Vídeo performance.
- 1983 Perejaume. *Arlequí*. Amb Cesc Gelabert. Dansa-acció-pintura. Antic Cementiri de Sant Pol.
- 1983 Albert Vidal. *L'home urbà*.
- 1983 Jordi Benito. *Nothing*. Sta. Eulàlia. Performance.
- 1983 Jordi Benito. *La walla*. Acció. Amb Carles Santos, Toni Arquer i Carles H. Mor. dins la instal·lació. *Assaig per l'òpera europa*.
- 1984 Jordi Cerdà. *Reflexió tàctil*. Festival Internacionl. SHP Bracknell Arts Centre. Berkshire. England.
- 1984 3 Julio. Josep M. Calleja. *Concert 19. Opus 84*. Platja de Mataró.
- 1984 Benet Rossell. *Pararèmies per a un microteatre*. Col·laboració de Carles H. Mor. Fundació Miró, Barcelona.
- 1984 12/17 Novembre. Sis dies d'art actual (2). Les Cotxeres de Sants. Barcelona. Participen: Elisabete Milieu (Portugal). Leonard Beard / Pep Kamps (Catalunya). Bartolomé Ferrando (País Valencià). Peter Sinclair (França). Badouin Oosterlynck (Bèlgica). Christina Kubisch (Alemanya). Maio Wassenberg (Bèlgica). Hubert Besacier (França).
- 1984 Pep Kamps / Leonard Beard. *T.F. show*. Espai B5-125. U.A.B. Bellaterra. Acció muntatge.
- 1984 Lluís Vilà. *Arburguesa*. Acció a La Casona.
- 1984 24 Juny. Jordi Cerdà. *Re-readings*. South Hill Park Arts Centre. Bracknell. Berkshire. England.
- 1984 3 gener. Jordi Benito. *L'avançada de Notchung*. Fundació Miró. Barcelona. Dins la instal·lació *Murmurris al bosc*. Museu de Granollers.
- 1984 Jordi Benito. *Epifania apoteòsica del megalomàrtir Sant Jordi*. Palau Marc. Barcelona.
- 1985 Eugènia Balcells. *Sound And Light*. Col·laboració de Peter van Ripper. Experimental Intermedia Foundation. Nova York.
- 1985 Benet Rossell. *Pararèmies i garrofes*. Col·laboració de Carles H. Mor. Metrònom. Barcelona.

- 1985 15 maig. Jordi Benito / Carles Santos. *Cabaret Voltaire*. Amb motiu de l'exposició de F. Picabia.
- 1985 9 juliol. Jordi Benito. *Flor Fritz Lang Concert*. ART-PISTA 85. Mataró. Acció instal·lació.
- 1985 Sis dies d'Art Actual (3). Cotxeres de Sants. Barcelona. Participen: Rafael Santamaria / Eduardo Polonio; Ulrike Rosenback.
- 1985 Agost. Perejaume. *Arlequí*. Festival de Teatre. Mataró.
- 1985 15 novembre. Enric Pladevall. *Home mtssil*. Rambles de Barcelona.
- 1985 17 abril. Josep M. Calleja. *Concert urbà. Opus 85*. Carrer de l'Aldoni Vell. Lleida.
- 1986 18 maig. Josep M. Calleja / Juan Hidalgo / Jordi Vallès. *Poesia experimental*. Teatre Monumental. Mataró.
- 1986 18 maig. Josep M. Calleja. *Poema blanc per a piano. Opus 86*. Teatre Monumental. Mataró.
- 1986 Febrer. Perejaume. *Platja de Sant Pol*.
- 1986 17 desembre. Peter van Ripper. *Whomp Whip Music*. Escenografia d'Eugènia Balcells. Metrònom. Barcelona.
- 1986 La Fura dels Baus. *Suz'o/zus*.

RESUMEN

De las muchas posibilidades expresivas incluidas en la modalidad alternativa, el arte cuyo principio es la acción y, más concretamente, la *performance*, no tiene raíces propias en Cataluña, donde la tradición artística más arraigada es la práctica de la pintura.

Por eso, aunque los artistas catalanes residentes en París y Nueva York hayan cultivado muy extensamente esta práctica y, en estos últimos años, hayan influido positivamente en Cataluña, no se puede hablar de una dinámica propia de la *performance* en Cataluña.

No obstante, se puede constatar diversas apreciaciones. En primer lugar, la aproximación continua y efectiva de los sectores próximos a la actividad plástica, la música y la poesía visual de carácter más experimental (los poetas Joan Brossa, Jordi Vallès y Josep M. Calleja; los músicos Mestres Quadreny, Juan Hidalgo, Carlos Santos y Eduardo Polonio).

En segundo lugar, es necesario precisar, entre los escasos artistas catalanes que han cultivada esta actividad, ciertos matices que van desde la *performance* entendida como expresión y uso directo del cuerpo (Carlos Pazos, Jordi Benito), a la consideración del mundo interior (Francesc Torres, Àngels Ribé) o al énfasis en el proceso de la obra (Pere Noguera).

Asimismo, cabe decir que, al entrar la década de los años ochenta, esta práctica encontró su asentimiento, de tal modo que actualmente, integrada desde el punto de vista de la acción, se desarrolla de una forma netamente aceptada. Por otro lado, muchos artistas que la practicaron en la década de los setenta la han abandonado.

También es preciso decir que la práctica como tal ha experimentado cierta evolución desde la acción más directa hasta posiciones más complejas, sofisticadas y esteticistas.

RÉSUMÉ

Parmi les nombreuses possibilités expressives comprises dans la modalité alternative, l'art basé sur l'action et, plus concrètement la *performance*, n'a pas de racines en Catalogne, où la tradition artistique la plus étendue est la peinture.

C'est pur cela que, même si les artistes catalans résidents à Paris et New York ont cultivé très largement cette pratique, et qu'au cours de ces derniers ans ont eu une influence positi-

ve sur la Catalogne, on ne peut pas parler d'une dynamique caractéristique de la *performance* en Catalogne.

Cependant on peut constater diverses appréciations. D'abord, le rapprochement continu et effectif des secteurs près de l'activité plastique, la musique et la poésie visuelle plus expérimentale (les poètes Joan Brossa, Jordi Vallès, Josep M. Calleja; les musiciens Mestres Quadreny, Juan Hidalgo, Carles Santos, Eduardo Polonio).

Deuxièmement, il faut préciser, parmi le nombre réduit d'artistes catalans qui ont cultivé cette activité, certaines nuances comprenant dès la *performance* entendue comme expression et usage direct du corps (Carlos Pazos, Jordi Benito) à la considération du monde intérieur (Francesc Torres, Àngels Ribé) ou à l'emphase sur le procès de l'oeuvre (Pere Noguera).

Il faut aussi dire qu'au début des années quatre-vingt, cette pratique s'est affirmé de tel façon qu'aujourd'hui, complètement intégrée du point de vue de l'action, son développement est nettement accepté. D'une autre part, beaucoup des artistes que s'y sont consacrés pendant les années soixante-dix, l'ont abandonnée. Il faut aussi signaler que cette pratique a évolué dès l'action la plus directe jusqu'à positions plus complexes, sophistiquées et esthétiques.

SUMMARY

Among so many expressive possibilities of the alternative form, the art based on action, and, more exactly, the performance, have no roots in Catalonia, where the most established artistic tradition was painting.

That is the reason why, in spite of the fact that the Catalan artists living in Paris or New York have cultivated that practice a lot and influenced positively on Catalonia during the last years, there is not a dynamic peculiar to the performance in Catalonia.

Nevertheless, various appreciations can be proved. First, the continuous and effective approach of sectors near the plastic activity, music and the most experimental visual poetry (the poets Joan Brossa, Jordi Vallès, Josep Mª Calleja; the musicians Mestres Quadreny, Juan Hidalgo, Carles Santos, Eduardo Polonio).

Second, among the few Catalan artists who have cultivated that activity, it is necessary to refer to some nuances including the performance as the expression and directe use of

the body (Carlos Pazos, Jordi Benito), the importance of the inside world (Francesc Torres, Àngels Ribé) and the emphasis on the process of the work (Pere Noguera).

It is also necessary to say that at the beginning of the eighties that practice was consolidated, so that nowadays, already integrated from the viewpoint of the action, develops itself in a total accepted way. On the other hand, many artists who consecrated themselves to it in the seventies, have already given it up. That practice has changed from the most direct action into more complex, sophisticated and aesthetic positions.